

SUBJEKTI PRAVA I NJIHOVO ZASTUPANJE (ISTORIJSKI OSVRT)

SUBJECTS OF LAW AND THEIR REPRESENTATION (HISTORICAL REVIEW)

Prelević Plavšić Snežana | Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, Srbija | snezaprelevic@yahoo.com
Spasojević Đorđe | Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, Srbija | djordje.spasojevic@vspep.edu.rs

JEL klasifikacija: K00

DOI: 10.5937/trendpos2302073P

UDK: 347.462

342.7

COBISS.SR-ID 131189257

Sažetak

Načelo pravne jednakosti koje pretpostavlja podjednako važenje pravnih normi za sve, proklamovano Opštom deklaracijom o pravima čoveka nije oduvek važilo i rezultat je višegodišnjih borbi. Sa pojavom robne proizvodnje dolazi do razvoja koncepta persona iuris. Pojam „pravno lice“ javlja se u srednjovekovnoj doktrini kada ga Hugo upotrebljava kao sinonim za korporacije. Zastupništvo kao pravni institut koji omogućava da zastupnik izjavi volju u ime zastupanog u granicama datog ovlašćenja, a koja obavezuje neposredno zastupanog prvi definiše Nemački građanski zakonik iz 1896. godine. Od svog nastanka pravo predstavlja ogledalo razvoja društva. I tako od prvobitnog pravila: alteri stipulari nemo potest, u uslovima sveukupnog tehničko-tehnološkog napretka kada se mobilnost fizičkih i pravnih lica povećava, a međunarodni element predstavlja čestu pojavu u ugovorima institut zastupništva dobija na značaju.

Abstract

The principle of legal equality, which assumes the equal application of legal norms to all, proclaimed by the Universal Declaration of Human Rights, has not always been in force and is the result of years of struggle. With the emergence of commodity production, the concept of persona iuris develops. The term "legal person" appeared in medieval doctrine when Hugo used it as a synonym for corporations. Representation as a legal institute that allows a representative to express the will of the represented within the limits of the given authorization, which directly binds the represented, was first defined by the German Civil Code of 1896. Since its inception, law has been a reflection of the development of society. And so, from the initial rule: alteri stipulari nemo potest, in the conditions of overall technical-technological progress where the mobility of physical and legal persons increases, and the international element is a frequent occurrence in contracts, the institute of representation gains importance.

Ključne reči: fizičko lice, pravno lice, zastupništvo

Keywords: individual, legal entity, representation

Uvod

„Svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo bez ikakve razlike na podjednaku zakonsku zaštitu.“[1]

Pojam jednakosti pred zakonom odražava da zakoni treba jednako da se primenjuju na sve građane, odnosno da niko nije iznad zakona. Ova ideja - koja takođe odražava jedno značenje pojma „vladavina prava“ - osnova je mnogih trenutnih ustava i smatra se osnovnim načelom fer i pravednog pravnog sistema. Iako neke društvene grupe bez države imaju egalitarne norme i običaje, gotovo sva poznata istorijska društva sa političkim hijerarhijama uključuju dobro definisane elite sa nesrazmernom političkom moći - poglavare, kraljeve, barone, lordove, vojne vođe itd., kao i zakone koji povlašćuju te elite.[2]

Načelo pravne jednakosti koje pretpostavlja podjednako važenje pravnih normi za sve, proklamovano Opštom deklaracijom o pravima čoveka nije oduvek važno i rezultat je višegodišnjih borbi. Rimsko pravo, na čijim tekovinama su se gradila pravila evropsko-kontinentalnih pravnih sistema poznavalo je čitavu lepezu kategorija stanovništva počev od rimskih građana, kao privilegovanog dela slobodnog stanovništva imperije, Latina, peregrina, lica alieni iuris, žena koje su imale poseban status, lica pod tutorstvom i starateljstvom do robova, koji su, zapravo, tretirani kao objekt prava, tj. nalazili su se u imovini slobodnog čoveka. Tretiranje roba kao stvari u gospodarevoj imovini praktično je značilo da rob ne samo da nema javnopravni, već ni privatnopravni subjektivitet, odnosno nije mogao imati imovinu, zasnovati porodicu, imati položaj tužioca ili tuženog u parničnom postupku i sl. Njegova delatna sposobnost vodila je, međutim, uključivanju u različite društvene odnose. Rimsko ropstvo bilo je, međutim, raznovrsnije nego što bismo mogli pretpostaviti iz standardnih opisa pravnog statusa robova. Postojalo je mnogo grupa i profesija koje su delile status ne-slobodnih.[3]

Pretorovom intervencijom u *ius civile* pravna nauka je, u uslovima razvijene privrede, našla način da učini pravno valjanim poslove koje zaključuju robovi, a da pri tom ne izvrši promenu njihovog statusa i ne dovede u opasnost imovinske interese gospodara. Važio je princip da treće lice prilikom zaključenja posla sa robom mora proveriti da li posao koji zaključuje ulazi u sferu njegovih ovlašćenja, a rizik za eventualno loše i nesavesno poslovanje snosi gospodar. Funkcionisanje pomenutog principa pravno je obezbeđeno uvođenjem šest novih tužbi od strane pretora.[4]

Fizička lica

O značaju koji je rimska pravna doktrina pridavala pravima koja se odnose na ličnost (*ius quod ad personas pertinet, de iure personarum, de statu hominum*) ukazuje i mesto koje je ova materija imala u sistematizaciji Gajevog udžbenika, te Justinijanovih Institucija i Digesta. „Kako je, dakle, svo pravo ustanovljeno radi čovekove potrebe, najpre govorimo o statusu ličnosti, a posle o ostalom.“ (Hermogenijan)[5]

Rimskoj doktrini je strana apstrakcija „subjekt prava“, rimski pravници se služe konkretnim pojmom čovek (*homo*) za koga vezuju i poslovnu sposobnost. Stoga je bilo moguće da neko ima poslovnu sposobnost, ali ne i pravnu. Navedena koncepcija je davala osnovu da se robovi jave u dvostrukoj ulozi: kao stvari i lica koja zaključuju pravne poslove za svoje gospodare.

Pravna i poslovna sposobnost u doba rimske imperije u mnogome je zavisila od položaja pojedinca koji je imao u porodici. Kako su se pravници bavili ukupnim čovekovim položajem u pravu to ni u sistemskom smislu nije postojalo razdvajanje statusnog i porodičnog prava, odnosno tu podelu su načinili pandektisti.[6]

U srednjem veku još uvek postoji institucija ropstva. Dušanov zakonik svedoči da su u Srbiji otroci imali položaj roba, dok su kmetovi imali ograničenu poslovnu sposobnost i nisu mogli biti nosioci prava rezervisanih za više staleže.[7] Između staleža je postojala hijerarhija u pogledu sticanja pojedinih prava.

Evropa se u XVII i XVIII veku nalazila na prekretnici između feudalnog i kapitalističkog poretka. Jednu od glavnih prepreka nastupajućim promenama predstavljalo je konzervativno pravo koje je favorizovalo vladajuće slojeve usled čega dolazi do oživljavanja antičke misli o postojanju nezastarivih prirodnih prava (*ius naturales*) koja podjednako pripadaju svim ljudima.[8] Pod uticajem racionalističkih učenja Dekarta, Bekona i Hobsa [9], moderni jusnaturalisti, polazište učenje o prirodnim pravima, za razliku od svojih prethodnika ne nalaze u prirodnoj datosti (Aristotel, Ciceron, Gaj, Ulpijan), niti u božanskom daru (Toma Akvinski) već u ljudskom razumu (*ratio*). Po mišljenju Huga Grocijusa, Samuela Pufendorfa, Šarl Monteskjea, Žan Žak Rusoa i Žana Domaa da bi se ostvarila jednakost ljudi pred zakonom, on mora biti neka vrsta pisanog razuma (*ratio scripta*).[10] Dok su rimsko privatno pravo smatrali oličenjem razuma, bili su protiv recepcije rimskog javnog prava, te su posvetili dosta pažnje drugačijem uređenju javnopravne materije.

Škola prirodnog prava imala je snažan uticaj na Francusku buržoasku revoluciju čiji je moto „liberte, fraternite, egalite“ ugrađen u Opštu deklaraciju o pravima čoveka i građana, a tim načelima su se vodili i redaktori Francuskog građanskog zakonika i drugih velikih kodifikacija iz XIX veka.[11]

Prvi međunarodni akt kojim se zabranjuje ropstvo bila je Međunarodna konvencija o ukidanju ropstva usvojena 1849. godine, nakon čega su donete i Briselska konvencija o ukidanju ropstva (1890), Konvencija o ropstvu (1926) i Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine belim robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu (1956). Međutim, i u kasnijim periodima društvenog razvoja postojala je diskriminacija među ljudima usled čega svi nisu imali jednaku i neograničenu pravnu sposobnost. Pre Prvog svetskog rata u carskoj Rusiji izvesne kategorije stanovnika, poput Jevreja, nisu uživale sva građanska prava (nisu mogli steći nepokretnosti u nekim mestima). U fašističkoj Nemačkoj čitave kategorije ljudi bile su lišene određenih ustavnih i građanskih prava, te faktički stavljeni van ikakve pravne zaštite. Posle Drugog svetskog rata ograničenje pravne i građanskopravne sposobnosti zbog pripadanja drugoj naciji ili rasi postojalo je u Južnoafričkoj Uniji prema crncima i Indusima, a u nekim nerazvijenim zemljama u Aziji i Africi još uvek je faktički postojalo ropstvo. U Etiopiji ropstvo je postojalo sve do 1935. dok je u Kuvajtu ukinuto tek 1963. godine.[12]

Na sadašnjem stepenu društvenog razvoja svim ljudima se priznaje pravna sposobnost istog obima i kvaliteta.

Fizičko lice postaje subjekt prava momentom rođenja. Od pravila da se pravni subjektivitet priznaje rođenom detetu još od rimskog prava postoji izuzetak po kojem se začeto, a nerođeno dete (*nasciturus, infans conceptus*), smatra rođenim ako je to u njegovom interesu, pod uslovom da se rodi živo. Savremena prava su prihvatila ovu fikciju i proširila krug interesa začetog deteta ne samo na nasledna prava, nego i na druga građanska prava, naročito pravo na život i naknadu materijalne i nematerijalne štete u određenim slučajevima. Prava začetog, a nerođenog deteta štite njegovi roditelji. Međutim, *nasciturusu* se može postaviti *curator ventris*, naročiti staralac ukoliko postoji opravdana sumnja da bi njegovi interesi mogli doći u sukob sa interesima roditelja, već rođene dece ili drugih srodnika. *Nasciturus* je uslovni subjekt prava, stoga ukoliko se ne rodi živo smatra se da nikad nije ni bilo subjekt prava.

Pravni subjektivitet fizičkog lica prestaje smrću ili proglašenjem nestalog lica za umrlo. U slučaju da više lica istovremeno izgube život nesrećnim slučajem (komorijenti) pretpostavlja se da su istovremeno umrli i da se ne mogu međusobno nasledivati ukoliko sud nije u mogućnosti da utvrdi tačan momenat nastupanja smrti. Pretpostavka je, dakle, oboriva i subsidijarnog karaktera. U rimskom pravu važila je pretpostavka, koju su kasnije putem recepcije prihvatila i druga evropska prava, da su roditelji umrli pre punoletne dece, odnosno da su mlađi nadživeli starije.

Istorijski posmatrano pravni subjektivitet je mogao prestati i pre smrti fizičkog lica. Tako je *Code civil* predviđao ustanovu tkz. civilne (građanske) smrti koja je nastupala kada bi neko lice bilo osuđeno na smrt, doživotnu robiju ili deportaciju. Stupanje u monaške redove sa zavetom siromaštva imalo je, takođe, za posledicu nestanak takve ličnosti iz sveta prava (tkz. monaška smrt).[13]

Sposobnost jednog lica da izjavom svoje volje zasniva, menja i gasi prava i obaveze predstavlja poslovnu sposobnost. Poslovna sposobnost pretpostavlja pravnu sposobnost, ali svako pravno sposobno lice ne mora da bude i poslovno sposobno. Uslovi za sticanje poslove sposobnosti regulišu se imperativnim normama i vezuju za određene godine života kao pretpostavku dostizanja određenog stepena zrelosti u psihofizičkom razvoju ličnosti i s tim u vezi mogućnosti pravnog subjekta da shvati pravne posledice svojih radnji. Deliktna odgovornost se ne poklapa sa poslovnom sposobnošću, te i poslovno nesposobna lica mogu biti deliktno sposobna ukoliko su svesna svojih protivpravnih radnji bez obzira da li su učinjene namerno ili iz nepažnje. Poslovna i deliktna sposobnost se određuju u različitim stepenima kao odraz faktičke mogućnosti pojedinca (s obzirom na godine, postojanje duševne bolesti, duševne zaostalosti, zloupotrebe alkohola ili opojnih sredstava, staračke iznemoglosti i dr.) da shvati značaj i posledice svojih radnji.

Pravna lica

U rimskom pravu nema podele na fizička i pravna lica, postoji samo čovek koji se javlja kao pojedinac ili udružen s drugim ljudima (*collegia, corpus, societates, univerzitates*). Rimsko pravo priznaje pravni subjektivitet raznim organizacijama i udruženjima građana ne uvodeći pojam „pravno lice“.[14] Stari rimski pravници i čoveka (*homo*) i razne zajednice ljudi označavaju izrazom *persona*, osoba, te se u izvorima sreću izrazi poput *persona civitatis* i *persona coloniae*.

Pojam „pravno lice“ (*persona iuris*) javlja se u srednjovekovnoj doktrini kada ga Hugo upotrebljava kao sinonim za korporacije. Od Savinjija izraz ima značenje u kom ga i danas upotrebljavamo.[15]

Istorijski posmatrano pravna lica nastaju sa pojavom robne proizvodnje. Sa pojavom trgovačkog kapitala dolazi do ujedinjavanja pojedinih trgovaca radi osvajanja novih tržišta, posebno u oblasti pomorske trgovine.[16]

Sa razvojem kapitalizma i njegovim prerastanjem u imperijalizam, raste i značaj pravnih lica te dolazi do obrazovanja posebne forme društva kapitala – akcionarskog društva, te različitih oblika udruživanja pravnih lica u konzorcijume, holding kompanije i sl. Stoga, za razliku od *Code Civil-a*, Austrijskog i Srpskog građanskog zakonika, građanski zakonici doneti krajem XIX i početkom XX veka, poput Nemačkog i Švajcarskog građanskog zakonika, sadrže brojne, detaljne i jasne odredbe o pravnim licima.

Pravno lice je tvorevina pravnog poretka i nastaje kao izraz potrebe ljudi da se udružuju radi ostvarenja nekog cilja ili zaštite određenih interesa. Iako predstavlja organizovani skup ljudi, pravno lice nije prost zbir fizičkih lica koja ulaze u njegov sastav.

Najvažnije karakteristike pravnih lica su: a) organizaciono jedinstvo pravnog lica, odnosno njegova struktura i cilj utvrđeni su zakonom ili statutom čime je pravnom licu omogućeno da radi ostvarenja cilja, kao samostalno jedinstvo, nastupa preko svojih organa; b) pravno lice ima posebnu imovinu, koja je odvojena od imovine osnivača ili njegovih članova i korisnika i c) pravno lice odgovara samostalno, svojom imovinom.[17]

Vrste pravnih lica su određene zakonom (*numerus clausus* pravnih lica), te fizička lica mogu slobodno da se organizuju u okviru zakonom predviđenih vrsta pravnih lica, ali ne i da kreiraju nove oblike. Međutim, koncept pravne ličnosti nije statičan ili fiksni, već dinamičan i evolutivan, zahtevajući stalnu reviziju i prilagođavanje novim stvarnostima i izazovima savremenog sveta. Koncept se suočava sa novim pitanjima i dilemama, poput toga da li i kako dodeliti pravnu ličnost ne-ljudskim entitetima, kao što su životinje, biljke, ekosistemi, roboti i veštačka inteligencija, i koji su kriterijumi, koristi i rizici takvog postupka.[18] Ima mišljenja da se proširenje pravne ličnosti na ekosisteme i organizme izvan ljudskih bića može posmatrati kao oblik pravnog eksperimenta koji ima za cilj zaštitu i osnaživanje ovih entiteta, kao i promovisanje održivijeg i inkluzivnijeg modela razvoja. [19]

Dok fizička lica pravni subjektivitet stiču rođenjem, priznanje od strane pravnog poretka je konstitutivni element za nastanak pravnog lica. Način na koji pravno lice može nastati nije jednoobrazan. Tri osnovna sistema priznanja subjektiviteta pravnog lica su: sistem prijave, sistem odobrenja i normativni sistem. Razlika među njima ogleda se u stepenu ingerencije države. Pravni poreci obično zahtevaju i upis pravnog lica u posebne registre koje vode sudovi ili upravni organi. Svako ima pravo uvida u ove registre, te se u slučaju spora ne može pozivati na činjenicu da podaci iz registra nisu bili poznati.

Pravna sposobnost pravnih lica je uža od sposobnosti fizičkih lica, jer pravno lice ne može biti nosilac prava i obaveza svojstvenih fizičkom licu kao živom organizmu, ali je s druge strane posebna budući da obuhvata i neka specifična prava koja pravno lice kao kolektivitet ljudi poseduje. U našem pravnom sistemu pravnim licima se priznaje specijalna pravna sposobnost, odnosno mogu biti nosioci prava i obaveza koje su u funkciji ostvarenja cilja i obavljanja delatnosti radi kojih su osnovana.[20]

Poslovna sposobnost pravnog lica nastaje istovremeno sa pravnom sposobnošću i po obimu odgovara pravnoj sposobnosti. Pravno lice, budući da poseduje imovinsku samostalnost, odgovara za štetne radnje koje prouzrokuje drugom njegov organ, članovi i zaposleni u skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima.[21]

Zastupanje

Pravni posao nastaje izjavom volje pravnog subjekta. Uobičajeno je da volju izjavljuje neposredno strana koja zaključuje pravni posao.

Ius civil nije poznavao zastupanje. *Alteri stipulari nemo potest*. Svoje poslove lice je moglo samo lično obavljati ili, izuzetno, putem roba ili sina koji su smatrani produženom rukom *pater familias* - a. Intervencijom pretora omogućeno je šire uključivanje članova porodice u pravne poslove čime je olakšano nastajanje *mandatuma* (lat. mandare – poveriti, naložiti), konsensualnog ugovora kojim se jedna strana (mandatar) obavezivala da u svoje ime, ali za račun druge strane (mandanta) besplatno obavi određeni pravni ili faktički posao. Pored zastupanja na osnovu *mandatuma* u rimskom pravu se kod starateljstva naziru i zakonski oblici zastupanja.[22]

Prve kodifikacije građanskog prava (Francuski građanski zakonik iz 1804. i Austrijski građanski zakonik iz 1811. godine) ne prihvataju zastupništvo kao opšti pravni institut već samo u izuzetnim situacijama. Zastupništvo kao pravni institut koji omogućava da zastupnik izjavi volju u ime zastupanog u granicama datog ovlašćenja, a koja obavezuje neposredno zastupanog prvi definiše Nemački građanski zakonik iz 1896. godine.[23] Kasnije kodifikacije građanskog prava, kao i naš Zakon o obligacionim odnosima, prihvatile su ovakvo shvatanje pojma zastupništva.

U savremenom pravu slučajevi zastupanja su brojni. Zastupništvom se stvara mogućnost da maloletnici i lica lišena poslovne sposobnosti, te prostorno udaljena i odsutna, pravno nevezta ili pak zauzeta i preopterećena lica zaključuju pravne poslove i preduzimaju pravne radnje putem zastupnika.

Skoro svi pravni poslovi se mogu zaključivati preko zastupnika, izuzev pravnih poslova kod kojih je lični karakter ugovarača naročito naglašen (ugovori *intuitu personae*) ili kada se na osnovu zakona zahteva da se pravni posao zaključi lično (npr. testamentalna izjava, zaključenje braka). Zabranjeno je davanje ovlašćenja zastupniku u cilju vršenja protivpravnih radnji.

Pošto se pravni posao zaključen preko zastupnika smatra pravnim poslom zastupljenog lica, pravne posledice posla koji zastupnik zaključuje sa trećim licem pogađaju zastupljenog (njegovu imovinu), kao da ga je on zaključio. Stoga se neka dejstva pravnog posla procenjuju prema ličnosti zastupnika, a neka prema ličnosti zastupljenog. Prema ličnosti zastupnika procenjuje se da li je bio poslovno sposoban, te da li je izjavio pravno relevantnu volju, dok se prema ličnosti zastupljenog ceni da li je sposoban da preuzme određene obaveze iz zaključenog pravnog posla sa trećim licem.

Prema Zakonu o obligacionim odnosima ovlašćenje za zastupanje zasniva se na: zakonu, opštem aktu pravnog lica (statutarno zastupništvo), aktu nadležnog organa ili na izjavi volje zastupanog (punomoćje).

Prema Zakonu o privrednim društvima, privredno društvo zastupa direktor ex lege (kod ortačkog društva to mogu biti svi ortaci, kod komanditnog društva svi komplementari, a kod društva s ograničenom odgovornošću ili akcionarskog društva jedan ili više direktora, odnosno predsednik i članovi upravnog odbora ili izvršnog odbora). Ovo zakonsko zastupničko ovlašćenje proizilazi iz samog statusa direktora, koji se u zastupničkim poslovima pojavljuje kao sastavni deo tog društva, kao njegov organ, izjavljujući volju tog društva (deluje ne kao alter ego tog društva nego kao njegov ego).[24] Statutarni zastupnici su lica ovlašćena da zastupaju pravno lice, pored zakonskih zastupnika, na osnovu osnivačkog akta, statuta ili drugog opšteg akta pravnog lica.). [25]

U savremenom dobu, pravno zastupanje pravnih lica suočava se s izazovima proizašlim iz brze tehnološke evolucije, pitanjima sajber-bezbednosti i etičkim dilemama. Nove dimenzije, kao što su upravljanje životnom sredinom i društvena odgovornost, zajedno s uvođenjem digitalnih tehnologija, označavaju novu fazu u pravnoj regulativi. Pametni ugovori, blokčein i digitalne platforme menjaju način na koji pravna lica učestvuju u transakcijama, što postavlja pred pravne stručnjake izazove u kreiranju ugovornih okvira i rešavanju sporova.

Zaključak

Osnovne ideje evropsko-kontinentalnih pravnih sistema u vezi sa statusom fizičkih lica proizlaze iz rimskog prava. Razvoj koncepta pravnih lica postao je značajan tokom srednjeg veka sa razvojem robne proizvodnje. Kako pravni sistem odražava promene u društvu od svog nastanka pa nadalje, od prvobitnog izuzetka od pravila da pravni subjekti direktno obavljaju pravne radnje i zaključuju pravne poslove, pravo se razvijalo kako bi odgovorilo na opšti tehnički i tehnološki napredak.

S obzirom na povećanu mobilnost fizičkih i pravnih lica, zajedno s čestim međunarodnim elementima u ugovorima, institut zastupništva postaje sveprisutan. U tom smislu, očekuju se dalje intervencije zakonodavca i dinamičan razvoj ove oblasti, kako bi se olakšala međunarodna trgovina i rešili eventualni sporovi koji mogu nastati u vezi s tim. Pored toga, pravni sistemi će verovatno proći kroz prilagođavanje u cilju integracije veštačke inteligencije, usvajanja održivih poslovnih praksi i postizanja transparentnosti, što će oblikovati budućnost pravnog zastupanja u narednim godinama.

U skladu s tim, očekujemo dalji razvoj pravnog zastupanja pravnih lica pod uticajem tehnoloških inovacija, nadnacionalnih regulatornih smernica i društvenih očekivanja. Ova evolucija će zahtevati prilagodljivost pravnih sistema kako bi odgovorili na dinamične izazove savremenog društva i poslovanja.

Bibliografija

- [1] The Universal Declaration of Human Rights (UDHR), <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- [2] Acemoglu, D., Wolitzky, A., A Theory of Equality Before the Law, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 24681, 2018.
- [3] Schermaier, M., The Position of Roman Slaves: Social Realities and Legal Differences, Berlin, Boston: De Gruyter, 2023.
- [4] Domingo, R., Civil Litigation in Roman Law, University of Navarra, School of Law, 2017.
- [5] Malenica, A., Rimsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1999.
- [6] Zajtan, I., Reflections on the Problem of Grouping the Families of Laws, The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, vol. 6, no. 3, 1973, pp. 387-393.
- [7] Šarkić, S., Pravni položaj meropaha u srednjovekovnoj Srbiji, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2/2010, str. 23-36.
- [8] Weston, B., Natural law transformed into natural rights, <https://www.britannica.com/topic/human-rights/Natural-law-transformed-into-natural-rights>
- [9] Stroll, A., William Levi, A., Wolin, R., Philosophy of nature, <https://www.britannica.com/topic/Western-philosophy/Philosophy-of-nature>
- [10] Straumann, B., Roman Law in the State of Nature, Cambridge University Press, 2015.
- [11] Peyre, H., The Influence of Eighteenth Century Ideas on the French Revolution, Journal of the History of Ideas, vol. 10, no. 1, 1949, pp. 63–87.
- [12] Gams, A., Đurović, Lj., Uvod u građansko pravo, Nomos, Beograd, 1990.
- [13] French Civil Code, https://www.napoleon-series.org/research/government/code/book1/c_title01.html
- [14] Powell, R., Carozza, P., Hazard, J., Roman law, <https://www.britannica.com/topic/Roman-law>
- [15] Popov, D., Građansko pravo, opšti deo, Službeni glasnik, Beograd, 2001.
- [16] Leonardo D., Christopher, K., Olegario, R., The historical role of the corporation in society, Journal of the British Academy, 6(s1), 2018, pp. 17–47.
- [17] Stojanović, D., Uvod u građansko pravo, Beograd, 2000.
- [18] Adriano, E. A. Q., Natural Persons, Juridical Persons and Legal Personhood, Mexican Law Review, Vol. 8., 2015, pp. 101-118
- [19] Jefferson, D., Macpherson, E., Moe, S., Experiments with the Extension of Legal Personality to Ecosystems and Beyond-Human Organisms: Challenges and Opportunities for Company Law. Transnational Environmental Law, 12(2), 2023, pp. 343-365.
- [20] Zakonom o privrednim društvima ("Službeni glasnik RS", br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - dr. zakon, 5/2015, 44/2018, 95/2018, 91/2019 i 109/2021)
- [21] Zakon o obligacionim odnosima ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93, "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 18/2020)
- [22] Kehoe, D., Mandate and the Management of Business in the Roman Empire in Dari-Mattiacci, G. and Kehoe, D. (eds), Roman Law and Economics: Institutions and Organizations, Volume I, Oxford University Press, 2020.
- [23] Zimmermann, R., The German Civil Code and the Development of Private Law in Germany, Oxford U Comparative L Forum 1, 2006, <https://ouclf.law.ox.ac.uk/the-german-civil-code-and-the-development-of-private-law-in-germany/>
- [24] Vasiljević, M., Komentar Zakona o privrednim društvima, JP Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 115.
- [25] Babić, I., Leksikon obligacionog prava, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 354

Datum prijema rada:05.05.2023.

Datum prihvatanja rada:15.10.2023.